

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ: αποσπάσματα 19, 23, 114

«Τα πλούτη του Γύγη»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 19 (Πλούταρχος, Περί Ευθυμίας 470b11-c3)

οὐ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει,
οὐδ' εἶλέ πώ με ζήλος, οὐδ' ἀγαίομαι
θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἔρέω τυραννίδος·
ἀπόπροθεν γάρ ἐστιν ὀφθαλμῶν ἑμῶν.

*Δεν ενδιαφέρει η περιουσία του γεμάτου χρυσό Γύγη,
και ποτέ δεν μ' έπιασε ζήλεια κι ούτε βλέπω αρνητικά
τα έργα των θεών, και δεν αγαπώ την απόλυτη μοναρχία·
γιατί είναι μακριά απ' τα μάτια τα δικά μου.*

ΣΧΟΛΙΑ

τὰ Γύγεω: ‘τα περιουσιακά στοιχεία του Γύγη’. Ο Γύγης είναι γιος του ‘Δασκύλου’ και της ‘Σύρας’ (Κωνστ. Πορφ. “Εκ τῆς ἱστορίας Νικ.Δαμ. pag.13,34”. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο δολοφόνησε τον βασιλιά των Λυδών, Κανδαύλη, και του πήρε τον θρόνο· για να νομιμοποιηθεί παντρεύτηκε και την χήρα του δολοφονηθέντος. Ο Αρχίλοχος ήταν σύγχρονος του Γύγη (Ηρόδ. I,12,2). Η μυθική περιουσία του Γύγη είναι κυριολεκτικά ‘μυθική’, αφού από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει η ύπαρξή της. Ίσως όλη αυτή η ‘μυθική’ του περιουσία να δημιουργήθηκε εκ του γεγονότος ότι οι Λυδοί πρώτοι έφτιαζαν νόμισμα. **οὐδ' ἀγαίομαι:** Το ρ. ‘ἀγαίομαι κρινω – βλέπω – αντιμετωπίζω κάτι αρνητικά’, απαντά μόνο στον Ενεστώτα: (ἀγαιέται, ‘Ησίοδ. “Εργ.33· ἀγαιομένου, ‘Ομ.υ,16). **ἔρέω:** Ιωνικός τύπος του ρ. ‘ἔράω, -ῶ αγαπώ, προτιμώ’, με αντικείμενο την γενική πτώση που ακολουθεί. **τυραννίδος:** Είναι η πρώτη φορά που στην ελληνική γραμματεία απαντά η λέξη ‘τυραννίς’ ως συνώνυμο της λέξεως ‘βασιλεύς’ χωρίς ακόμη την αρνητική σημασία που πήρε στην ύστερη αρχαϊκή και φυσικά στην κλασσική εποχή, σύμφωνα με τον Ιππία τον Ηλείο, του οποίου τις απόψεις επί του θέματος αυτού μαθαίνουμε εντελώς συμπτωματικά από την ‘Υπόθεσιν’ στον ‘Οιδίποδα Τύραννο’, όπου διαβάζουμε τα εξής: «Ἰδιον δέ τι πεπόνθασιν οἱ μεθ' Ὅμηρον ποιηταὶ τοὺς πρὸ τῶν Τρωικῶν βασιλεῖς τυράννους προσαγορεύοντες, ὅψέ ποτε τοῦδε τοῦ ὀνόματος εἰς τοὺς Ἕλληνας διαδοθέντος, κατὰ τοὺς Ἀρχιλόχου χρόνους, καθάπερ Ἰππίας ὁ σοφιστὴς φησιν». Ότι η λέξη ‘Τύραννος, -ίς’ δεν είχε την γνωστή αρνητικά φορτισμένη σημασία στον 7^ο αι. και πριν, αυτό το μαθαίνουμε πάλι από την ίδια ‘Υπόθεσιν’, όπου πληροφορούμαστε ότι «Ὅμηρος γοῦν τὸν πάντων παρανομώτατον ἔχετον βασιλέα φησὶ καὶ οὐ τύραννον». (Για την σημασία της λέξεως ‘Τυραννίς’, δες Α. Andrews, The Greek Tyrants, 1974)

ΑΝΑΛΥΣΗ

Ο πλούτος των Λυδών ήταν γνωστός· ο Ιωάννης ο Λυδός (Λαυρέντιος) γράφοντας βεβαίως τον 5^ο μ.Χ. αιώνα, αναφερόμενος στους αρχαίους Λυδούς μας πληροφορεί ότι «σπουδή γέγονε τοῖς πολυχρύσοις τὸ πάλαι Λυδοῖς εὐπορία χρυσίου, ὅσον αὐτοῖς ὁ Πακτωλὸς μετὰ τὸν Ἑρμον ἐχορήγει, καὶ χρυσοστήμονας διεργάζεσθαι χιτῶνας (καὶ μάρτυς ὁ Πείσανδρος εἰπών: ‘Λυδοὶ χρυσοχίτωνες’) Ἰωάννης Λαυρ. De Magistr. Populi, p.232,lin.25ff. Στο παρελθόν οι αφιερωμένοι στο χρήμα Λυδοί έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για το χρυσάφι, όσο τους προσέφερε ο ποταμός Πακτωλός μετά από τον Έρμο, και επεξεργαζόντουσαν χρυσοπλεγμένους χιτῶνες(μάρτυρας γι’ αυτό είναι ο Πείσανδρος που είπε ‘οι Λυδοί με τους χρυσούς χιτῶνες’ ». Τόσο πολύ είχαν παραδοθεί οι Λυδοί στην συλλογή του χρυσού από το ποτάμι του Πακτωλού, το οποίο στην κοίτη του έρρεε χρυσόσκονη, ώστε όταν κάποτε έπαψε να ρέει χρυσό, αυτοί εγκατέλειψαν την περιοχή του και μετοίκησαν αλλού (ἢ γὰρ προσόντος ἀγαθοῦ καὶ ἀφανισθέντος λύπη τῶν ἀπολωλότων βουλεύονται μετοικεῖν, οἷον Λυδοὶ μὴ ῥέοντος τοῦ Πακτωλοῦ τὸν χρυσὸν Ἑρμογένης, Περί Εὐρέσεως,2,2,4 πολλοὶ λαοὶ ὅταν ἔχουν ἓνα ἀγαθὸ και κατόπιν το χάσουν ἀπὸ την λύπη τους γι’αὐτό που ἔχασαν θέλουν πλέον να μετοικήσουν, ὅπως οι Λυδοὶ ὅταν ἔπαψε κάποτε ο ποταμὸς Πακτωλὸς να ρέει χρυσάφι). Την σημαντική προσφορά χρυσού του ποταμού Πακτωλού στους Λυδούς πιστοποιεί και ο Πλούταρχος: «Πακτωλὸς ποταμὸς ἐστὶ τῆς Λυδίας κατὰ πόλιν Σάρδεις. Ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον Χρυσορρόας, Πλούτ. Περί ποταμῶν, 7,1,1». Ο Στράβων επιβεβαιώνει τον

πλούτο των Λυδών οφειλόμενο στον χρυσό που έρρεε μέσα στον ποταμό Πακτωλό: «περιοικοῦσι δὲ Λυδοὶ καὶ Μυσοὶ καὶ Μακεδόνες. ῥεῖ δ' ὁ Πακτωλὸς ἀπὸ τοῦ Τμώλου, καταφέρων τὸ παλαιὸν ψῆγμα χρυσοῦ πολὺ, ἀφ' οὗ τὸν Κροίσου λεγόμενον πλοῦτον καὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ διονομασθῆναί φασι· νῦν δ' ἐκκλέλοιπε τὸ ψῆγμα, ὡς εἴρηται, Στρ. 13,4,5 Στην γύρω περιοχή κατοικούν Λυδοί, Μυσοί και Μακεδόνες. Πηγάζει ο Πακτωλός από το όρος Τμώλος, μεταφέροντας στο παρελθόν κομμάτια χρυσού πολλά, απ' όπου ισχυρίζονται ότι πήρε και το όνομά του ο πλούτος που είχε ο Κροίσος και οι πρόγονοί του. Τώρα όμως όπως λέγεται, τα κομμάτια αυτά σταμάτησαν να ρέουν».

«Η δύναμη της γυναικείας φύσης»
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 23 (P. Oxy. 2310. col.i 1-21)

ἡμειβόμ[ην·

κι εγώ] απάντησα:

γύνα[ι], φάτιν μὲν τὴν πρὸς ἀνθρώπῳ[v κακὴν
μὴ τετραμήνης μηδέν· ἀμφὶ δ' εὐφ[ρόνηι,
ἐμοὶ μελήσει· [θ]υμὸν ἴλ[α]ον τίθεο. [
ἐς τοῦτο δὴ τοι τῆς ἀνολβίης δοκ[έω
ἦκειν; ἀνὴρ τοι δειλὸς ἄρ' ἐφαινόμην[,
οὐ]δ' οἶός εἰμ' ἐγὼ [ο]ὔτος οὐδ' οἶων ἄπο. [
ἐπ]ίσταμαί τοι τὸν φιλ[έω]ν[τα] μὲν φ[ι]λεῖν[,
τὸ]ν δ' ἐχθρὸν ἐχθαίρειν τε [κα]ὶ κακο[στομέειν
μύ]ρμηξ. λόγῳ νυν τ[ῶ]δ' ἀλ[θ]εῖ πάρ[α.
πό]λιν δὲ ταύτη[v ...]α[... ἐ]πιστρέ[φεα]ι[
οὔ]τοι ποτ' ἄνδρες ἐξε[πόρθη]σαν, σὺ δ[ἐ
ν]ῦν εἴλες αἰχμηὶ κα[ὶ] μέγ' ἐ]ξήρ(ω) κ[λ]έος.
κείνης ἄνασσε καὶ τ[υραν]νίην ἔχε·
π[ο]λ[λοῖ]σ[ί] θ[η]ν[ν] ζ[η]λωτὸς ἀ[νθρ]ώπων
ἔσσει.

γυναίκα, φημιλογία στους ανθρώπους κακή
μη φοβηθείς καθόλου· γύρω στην γαλήνη της νύχτας
θα νοιαστώ εγώ· βάλε την ηρεμία στην ψυχή σου.
ὅντως σε τέτοιο σημείο θλίψεως φαίνομαι
ὅτι ἐφτάσα; Φαίνονται ένας άνδρας δειλός,
ὁμως δεν εἶμαι τέτοιος, οὔτε κατάγομαι ἀπὸ τέτοιους.
Γιατί ξέρω αὐτόν που μ' αγαπᾷ να αγαπῶ,
και τον εχθρό μου και να μισῶ ἀλλὰ και να βρίζω
σαν μυρμήγκι. Υπάρχει ἀλήθεια σ' αὐτόν τον λόγο.
Τὴν πόλη αὐτὴν [στην οποιᾶν] τριγυρίζεις
ἄνδρες ποτὲ δεν την κυριεύσαν, εὐὼς ὁμως
τώρα πήρες με την φύση σου, και κέρδισες μεγάλη φήμη.
Αὐτὴν κυβέρνησέ την και ἔχε την ἀπόλυτη ἐξουσία
Σε πολλοὺς ἀνθρώπους σίγουρα θα εἶσαι ζηλευτὴ.

ΣΧΟΛΙΑ

ἡμειβόμ[ην]: το ρ. 'ἀμείβομαι συζητώ, ανταλλάσσω απόψεις, απαντώ'. **μὴ τετραμήνης**: 'τετραμήνης' είναι ἀπαξ λεγόμενο τουλάχιστον στον τύπο αὐτόν, που φαίνεται να εἶναι υποτακτικὴ ἀορίστου, καθὼς η πρόταση εἶναι ἐνδοιαστικὴ κανονικά με υποτακτικὴ. Το ρ. απαντᾷ λεξικογραφικά στον Ησύχιο (τετραμαίνει τρέμει - φοβεῖται), ἀλλὰ και στον γραμματικὸ Ἡρωδιανὸ με την ἴδια σημασία. Το ἀπαρέμφατο 'τετραμαίνειν' απαντᾷ ἀπαξ τον Αριστ. 'Νεφέλες, 374' πάλι με την ἴδια σημασία. Το α' ἐνικό ως 'τετραμαίνω' πάλι στις 'Νεφέλες, 294'. **μηδέν**: 'καθόλου' ως ἐπίρρ. αιτιατικὴ του τρόπου, καθὼς ἀντικείμενο στο ρ. εἶναι το 'φάτιν'. **ἀμφὶ δ' εὐφ[ρόνηι]**: ἐμπρ. προσδ. που δείχνει τον χρόνο. 'εὐφρόνη' (ἐδὼ η δοτικὴ εὐφρόνη) εἶναι η 'η γαλήνια ησυχία της νύχτας'. Ἐτσι απαντᾷ στον Ησίοδο 'Ἔργα, 560', και στον Πίνδαρο 'Νεμ.7,3'. **[θ]υμὸν ἴλ[α]ον τίθεο**: ἐνν. 'ἐνὶ φρεσὶ μέσα στο πνεῦμα σου', (θυμὸς ἐνὶ φρεσὶ ἴλαος ἔστω, Τ,179 μέσα στο πνεῦμα σου να υπάρχει μια ἡρεμὴ συνείδηση). 'θυμός' ἦταν αὐτό που εμεῖς ονομάζουμε 'ψυχὴ, συνείδηση'. Το ἐπίθετο 'ἴλαος -ον ευμενής, πράος' απαντᾷ με την αὐτὴν την σημασία στον Ὅμηρο Ἡ προστακτικὴ 'τίθεο' εἶναι ο ἀσυναίρετο τύπος ἀντὶ 'τίθου' (Ευριπ. απ. 337,1· Αισχ. Ευμ. 226· Σοβ.ανθ. 4,2,2,2). **ἐς τοῦτο δὴ τοι τῆς ἀνολβίης δοκ[έω / ἦκειν;** Ἡ ἐρώτηση ἀπευθύνεται στην ἀγνωστὴ γυναίκα 'γύναι,1', της ὁποίας βέβαια η ἀπάντηση εἶναι θα πρέπει να εἶναι ἀρνητικὴ (μήπως σου φαίνομαι ὅτι εἶμαι τόσο δειλός; Όχι). **οὐ]δ' οἶός εἰμ' ἐγὼ**: η ἀπάντηση στο προηγούμενο ἐρώτημα, 'οἶος = δειλός' κατηγορούμενο. **οὐδ' οἶων ἄπο**: με

αναστροφή της προθέσεως αντί 'οὐδὲ ἀπὸ οἴων = δειλῶν' δηλώνει την καταγωγή. **τὸν φιλ[έο]ν[τα]** **μὲν φ[ι]λεῖν**: 'τὸν φιλέοντα = τὸν φιλοῦντα'. Η παρήχηση του 'φ' παραπέμπει σε παροιμιακή έκφραση, που πρέπει να ήταν αρκετά διαδεδομένη. Ὅτι πρόκειται για αντίληψη της αρχαϊκής εποχής φαίνεται από το γεγονός ότι ο στίχος απαντά με μικρές παραλλαγές και στον Ησίοδο: «τὸν φιλέοντα φιλεῖν, καὶ τῷ προσιόντι προσεῖναι, Ἔργ. 353». Ὅτι ο φίλος πρέπει να αγαπά τον φίλο του, είναι μία άποψη που την διατυπώνει και ο Πολέμαρχος ερμηνεύοντας τον Σιμωνίδη στην 'Πολιτεία' (Πλ.Πολιτ. 332a). **ἐχθαίρειν τε [κα]ὶ κακο[]**: η παρουσία του 'τε' σημαίνει ότι μετά τον 'καί' που ακολουθεί πρέπει να υπήρχε ένα ακόμη απαρέμφατο, το οποίο να ισορροπεί την σύνταξη με το 'ἐχθαίρειν'. Προσπάθειες για συμπλήρωση της ημιτελούς γραφής 'κακο[]' έχουν γίνει πολλές, πάντοτε με την λογική ότι πρέπει να είναι απαρέμφατος τύπος. Η πιο διαδεδομένη (όχι όμως τελικά και αποδεκτή) είναι η πρόταση του Lobel: 'κακο[στομέειν]'. **μύ]ρμηξ**: ονομαστική πτώση σε θέση επιρρηματικού κατηγορουμένου στο υποκείμενο του ρ. 'ἐπίσταμαι = ἐγώ'. Ἔτσι ακριβώς και ο Θέογνις (ἐγὼ δὲ κύων, 347). Ο παραλληλισμός του ποιητή με το 'μυρμήγκι' γίνεται με την λογική ότι το συγκεκριμένο έντομο στηρίζει την ύπαρξή του πάνω στην συνεργασία του με τα υπόλοιπα 'μυρμήγκια', ενώ επιτίθεται στους εχθρούς τους. Για την παροιμιώδη φιλική σχέση των μυρμηγκιών μεταξύ τους (τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ, / ἴρηκες δ' ἴρηξιν, Θεόκρ. Εἰδ. 9,31 *το τζίτζικι γίνεται φίλος με το τζίτζικι, το μυρμήγκι με το μυρμήγκι, και το γεράκι με το γεράκι*· οἱ δὲ μύρμηκες οὕτω πυκνοὶ βαδίζοντες οὐδέποτε ἠνώχλησαν ἀλλήλους, ἀλλὰ πανυ πρῶως ἐντυχάνουσι καὶ παρίασι καὶ βοηθοῦσι ἀλλήλοις, Δίων Χρυσόστ. 40,32 *ὁμως τα μυρμήγκια προχωρώντας έτσι κοντά το ένα στο άλλο ποτέ δεν δημιουργήσαν προβλήματα μεταξύ τους, αλλά συνυπάρχουν με αρμονία και προχωρούν και βοηθούν το ένα το άλλο*). Ὅσον αφορά την ικανότητα του μυρμηγκιού να δαγκώνει τους εχθρούς του, έχουμε την μαρτυρία του Αισώπου στον μύθο 'Μύρμηξ καὶ Περιστέρα, Αἰσωπ. Fab.176' όπου το μυρμήγκι προκειμένου να προστατεύσει το περιστέρι από ένα κυνηγό, τον δαγκώνει στο πόδι κι εκείνος με τον θόρυβο που κάνει κινώντας το πόδι του διώχνει το περιστέρι. **λόγωι νυν τ[ῶιδ' ἀλη]θείη πάρ[α]**: 'ἀληθείη <ἐστὶ> παρὰ τῷδε λόγῳ *υπάρχει μία ἀλήθεια ἀπὸ αὐτὸν τον λόγῳ*', η πρόθ. 'παρὰ +δοτική' δηλώνει την προέλευση 'οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ δασκάλῳ, Ξεν.Κύρ. 1,2,8'. **αἰχμή**: 'αἰχμή, ἢ *το δόρυ, το αγχέμαχο ὄπλο*', ὁμως ἐδὼ σημαίνει 'γυναικεῖος χαρακτήρας', ὅπως ακριβώς απαντά και αλλοῦ 'γυναικὸς αἰμχᾶ πρέπει, Αἰσχ. Ἀγ. 483 *εἶναι ταιριαστό στην γυναικεῖα φύση*· τίω...γυναικεῖαν ἄτολμον αἰχμάν, Χοηφ.630 *σέβομαι...τον γυναικεῖο χαρακτήρα που δεν δείχνει θράσος*'. Προφανώς ο Αρχίλοχος συγκρίνει ἐδὼ την αδυναμία των ὀπλων με την γυναικεῖα φύση καθιστώντας την δεύτερη πιο αποτελεσματική στην εκπόρθηση πόλεων. Πρόκειται φυσικά για υπερβολή, με την οποίαν ὁμως προβάλλει το ακαταμάχητον που αποπνέει ο γυναικεῖος ερωτισμός. **ἐ]ξήρ(ω)**: το ρ. 'ἐξ+αἴρομαι', ἐδὼ το β' ενικό αορίστου ἀντὶ για 'ἤρασ'. Ο τύπος 'ἤρασ' (Αἰλ. Αριστ. Jebb, p.428,3). **θ]η[v]**: βεβαιωτικό μόριο ἀντὶ 'δή' στον Ὅμηρο (I,394· N,620· P,29· γ,352· ε,211). **ζ]ηλωτός**: το επίθετο απαντά τόσο ως τρικατάληκτο (-τός, -τή, -τόν), ἀλλὰ και ως δικατάληκτο (-τός, -τόν). Ἀν δεχθούμε ότι το επίθετο αυτό λέγεται ἀπὸ τον Αρχίλοχο για την ἀγνωστη 'γυναῖκα', τότε το γένος εἶναι θηλυκό (υπάρχουν βέβαια και σοβαρές ἀντιρρήσεις για το θέμα αυτό. Δες πιο κάτω στον Σχολιασμό) **ἀ[vθρ]ώπων**: γενική διαιρετική στο 'πολλοῖσι'.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Το απόσπασμα αυτό ξεκινά ἀπὸ τον ἔβδομο στχ. με το ρ. 'ἡμεῖβόμ[ην]', καθώς προηγούνται ἑξὶ ἀκόμη στίχοι, οἱ οποίοι ὁμως δεν ἔχουν ἀποκατασταθεῖ:

```
[      ].[
[      ]...[      ]H
[      ].[      ]I ]ις[ ]M
[      ]...[ ]... γει[
[      ]...[ ]... γὰρ ἐργματ[
[      ]...[ ]... ιχα...ω [
].[ρ.βα.....δε..ωρ   ἡμεῖβόμ[ην]
```

Χωρίζεται σε τρία μέρη: (1^ο) στχχ. 8-10, όπου ο ποιητής απαντά στο άγχος της συγκεκριμένης γυναίκας, το οποίο όμως δεν γνωρίζουμε που οφείλεται. (2^ο) στχχ. 11-16, όπου προσπαθεί να δικαιολογήσει τον χαρακτήρα του, ο οποίος πάλι για άγνωστους λόγους έχει πληγεί. (3^ο) στχχ. 17-21, όπου επαινείται ο γυναικείος χαρακτήρας της συγκεκριμένης γυναίκας ως ικανός να επιτυγχάνει εκεί όπου αποτυγχάνουν τα όπλα των ανδρών στις μάχες. Στο απόσπασμα αυτό ο Αρχίλοχος φαίνεται να αλλάζει τους κοινωνικούς ρόλους της 'γυναίκας' και του 'άνδρα', καθώς όπου αποτυγχάνουν οι άνδρες, εκεί ακριβώς μπορεί να επιτύχει μία γυναίκα. Όμως τα 'όπλα' είναι διαφορετικά· οι άντρες πολεμούν με αγχέμαχα και εκηβόλα, ενώ οι γυναίκες με τον αποπνέοντα ερωτισμό τους. Όταν εξαίρει την ικανότητά της στην κατάκτηση πόλεων (17-19), κι όταν την καλεί να αναλάβει την διακυβέρνηση των πόλεων (20-21), υπαινίσσεται τον γυναικείο ερωτισμό της, ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά σε κάθε επεκτατική τάση.

Θα ήταν πολύ εύκολο να υποθέσει κανείς πως όταν ένα άντρας θεωρεί άξια μία γυναίκα σε ρόλους ανδρικούς, τότε είναι σαν να αποδέχεται, αν όχι ρεαλιστικά, τουλάχιστον μεταφορικά την ανταλλαγή κοινωνικού ρόλου, δηλ. μία γυναίκα που μεταμορφώνεται σε άντρα, κι ένας άντρας μεταμορφωμένος σε γυναίκα. Η αλλαγή του 'κοινωνικού' ρόλου των δυο φύλων δεν είναι άγνωστη στην Ελληνική γραμματεία· την γνωρίζουμε από τον διάλογο του Κρέοντα με την Αντιγόνη, όταν εκείνος εκνευρισμένος με την επιμονή της να προβεί στην ταφή, λέει: (ἢ νῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀνὴρ, αὕτη δ' ἀνὴρ, / εἰ ταῦτ' ἀνατὶ τῇδε κείσεται κράτη, Σοφ. Ἄντ. 484-5 *εγὼ λοιπὸν δὲν εἶμαι ἀντρας, ἀλλὰ αὕτη εἶναι ἀντρας, αὖ αὕτη ἡ δύναμις τῆς περάσει χωρὶς συνέπειες*). Μια μόνο λογική ερμηνεία είναι δυνατόν να γίνει δεκτή όσον αφορά την τόσο πρόσχαρη και ευπρόσδεκτη από τον Αρχίλοχο αλλαγή κοινωνικού ρόλου, όπου η 'γυναίκα' θα παίζει τον ρόλο του κατακτητή, και ο ίδιος θα παίζει τον ρόλο της κυριευμένης γυναίκας· αν δεχθούμε ότι αυτή η αλλαγή θα γίνει 'επ' ωφελεία' του άντρα – ποιητή, με την έννοια ότι καλεί την γυναίκα να αναλάβει πρωτοβουλίες στην ερωτική και σεξουαλική συμπεριφορά, και από παθητικός δέκτης της ανδρικής επιθετικότητας να γίνει ενεργητικός πομπός, πάντοτε όμως με αποδέκτη του ερωτισμού την τον ίδιο τον ποιητή.

Ένα σοβαρό πρόβλημα που παρουσιάζει ο απόσπασμα αυτό, είναι η έλλειψη σύνδεσης ανάμεσα στο (1^ο) μέρος με το (2^ο & 3^ο). Κι αυτό συμβαίνει διότι το πέρασμα από τον τέλος του (1^{ου}) μέρους στην συνέχεια του ποιήματος δεν είναι απολύτως φυσιολογικό και εγείρει το ερωτήμα: 'Ποιό φυσικό πρόσωπο κρύβεται πίσω από είναι το υποκείμενο του ρ. 'έπιστρέφει'; Οι περισσότεροι σχολιαστές δέχονται την εύκολη λύση (όχι όμως και ανώδυνη) λύση πως είναι η 'γυναίκα' του στχ. 8 (γύναι). Δεν λείπουν όμως και οι σχολιαστές που δέχονται φυσικό υποκείμενο είναι η συγκεκριμένη 'γυναίκα, η οποία απευθύνεται στον ποιητή, προσπαθώντας να του τονώσει τον ηγετικό ρόλο που του έχει τάξει το φύλο του (σ' αυτήν την περίπτωση το ουσιαστικό 'αίχμη' λειτουργεί πλέον με κυριολεκτική σημασία ως 'δόρυ, αγχέμαχο όπλο'.

«Ο Ιδανικός Στρατηγός»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 114

οὐ φιλέω μέγαν στρατηγὸν οὐδὲ διαπεπλιγμένον
οὐδὲ βοστρύχοισι γαῦρον οὐδ' ὑπεξυρημένον,
ἀλλὰ μοι σμικρὸς τις εἴη καὶ περὶ κνήμας ἰδεῖν
ροϊκός, ἀσφαλέως βεβηκώς ποσσὶ, καρδίας πλέως.

*Αντιπαθῶ τον ψηλὸ στρατηγὸ με μεγάλο βηματισμό,
αλαζόνα για την κόμη και με ξυρισμένο έντεχνα το γένι,
όμως για μένα ας είναι κοντός, και στις κνήμες να τον δεις
ας είναι στραβοκάνης, αρκεί να βαδίζει με τα πόδια του με
ασφάλεια, γεμάτος αυτοπεποίθηση.*

TESTIMONIA

Μια εκτεταμένη αναφορά στο απόσπασμα αυτό βρίσκουμε στον Δίωνα Χρυσόστομο (Orationes, 33,17,8), όχι βέβαια ως αυτούσιο κείμενο, αλλά με διάθεση σχολιαστική. Στον Γαληνό (V18,p537,lin.16) απαντούν μεμονωμένα οι στχ. 3&4· στον ίδιον (Περί άρθρων, V18, p605,lin.2) απαντούν οι στχ. 1,3&4 . Στο 'Ονομαστικόν' του Πολυδεύκη (II,192) απαντά μία μόνο λέξη του τέταρτου στχ. Τέλος στον Ερωτιανό (Απόσπ. 43) ομοίως απαντούν σποραδικά ορισμένες λέξεις.

Δίων Χρυσόστομος, Orat. 33,17,8

ὁ δὲ Ἀρχίλοχος, ὃν φημι τῷ Ἀπόλλωνι ἀρέσαι, περὶ στρατηγοῦ λέγων οὕτω φησὶν· «οὐ φιλέω μέγαν στρατηγὸν οὐδὲ διαπεπλιγμένον οὐδὲ βοστρύχοις γαῦρον οὐδ' ὑπεξυρημένον· ἀλλὰ μοι, φησὶν, εἴη ῥαίβος, ἀσφαλῶς βεβηκῶς καὶ ἐπὶ κνήμαισιν δασύς» μὴ οὖν αὐτὸν οἴεσθε στρατηγὸν μὲν μὴ ἀγαπᾶν οἶον εἴρηκε, μὴδ' ἐν σώματος μεγέθει καὶ κόμῃ τίθεσθαι τὸ τοῦ στρατηγοῦ ὄφελος, πόλιν δ' ἂν ἐπαινέσαι ποτὲ εἰς ταῦτα ὀρῶντα, ποταμοὺς καὶ βαλανεῖα καὶ κρήνας καὶ στοὰς καὶ πλῆθος οἰκιῶν καὶ μέγεθος· κόμῃ γὰρ ἀτεχνῶς καὶ βοστρύχοις ταῦτα ἔοικεν· ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ μᾶλλον ἂν τούτων προκρίναι σμικρὰν τε καὶ ὀλίγην σωφρόνως οἰκουμένην κἂν ἐπὶ πέτρας.

«Ο Αρχίλοχος, ο οποίος ήταν αγαπητός στον Απόλλωνα, μιλώντας για τους στρατηγούς γενικά λέει τα εξής: 'δεν συμπαθῶ τον ψηλό στρατηγό ούτε αυτόν που υπερηφανεύεται για τις μπούκλες στα μαλλιά του, ούτε τον ξυρισμένο έντεχνα στο γένι του. Αντιθέτως για μένα, είπε, ας είναι στραβοκάνης, φτάνει να βαδίζει σταθερά, κι ας είναι γεμάτα τρίχες οι κνήμες του'. Σε καμία λοιπόν περίπτωση μη πιστεύετε ότι ο Αρχίλοχος αγαπά τον στρατηγό τον οποίον περιέγραψε, και ούτε ότι τοποθετεί την αξία του στρατηγοῦ στο μέγεθος του σώματός του ή στα μαλλιά του, κι ούτε πως είναι δυνατόν να επαυθενεί μια πόλη αποβλέποντας σ' αυτά, δηλ. στα ποτάμια της, στα λουτρά της και στις πηγές και στις στοές της και στο πλήθος των σπιτιών της και στην έκτασή της. Γιατί όλα αυτά τα θεώρησε ότι είναι κομμωτική τέχνη μπούκλες. Όμως νομίζω ότι πιο πολύ θα προτιμούσε μια πόλη μικρή και ολιγάριθμη αλλά με ορθολογισμό οργανωμένη έστω και πάνω στις πέτρες».

Γαληνός V18a, p537,lin.16

Ἄλλὰ μικρός τις εἴη καὶ περὶ κνήμας ἰδεῖν
Ῥοϊκός, ἀσφαλῶς βεβηκυίας ποσὶ, καρδίας πλέως.

Γαληνός, V18a, p605, lin.2

οὐ φιλέω μέγαν στρατηγὸν, οὐδὲ διαπεπηγμένον,
ἀλλ' ὅς μοι, φησὶ, μακρὸς εἴη καὶ περὶ κνήμας ἰδεῖν
Ῥοϊκοὺς, ἀσφαλῶς βεβηκῶς ποσὶ, καρδίας πλέως.

Πολυδεύκης, II,192-193

ῥαίβους δὲ καλοῦσιν οἷς καμπύλα εἰς τὸ ἔνδον τὰ σκέλη

Ερωτιανός, Απόσπ. 43

ῥοικοὶ γὰρ οἱ καμπύλοι, ὥς Ἀρχίλοχός φησιν·
ἀλλὰ μοι σμικρὸς <τις> εἴη καὶ περὶ κνήμας ἰδεῖν
ῥοϊκός, ἀσφαλῶς βεβηκῶς ποσσίν.

ΣΧΟΛΙΑ

οὐ φιλέω μέγαν στρατηγὸν οὐδὲ διαπεπλιγμένον: Ο 1^{ος} στχ. απαντά αυτούσιος στον Δίωνα. Η μτχ. παρακειμένου 'διαπεπλιγμένον αὐτόν ο οποίος κάνει μεγάλους βηματισμούς > διαπλίσσομαι δρασκελίζω, κάνω μεγάλους βηματισμούς' στον Γαληνό απαντά ως 'διαπεπηγμένον', μία γραφή που δεν προκρίνεται.

οὐδὲ βοστρύχοισι γαῦρον οὐδ' ὑπεξυρημένον: ὅλος ο 2^{ος} στχ. απαντά αυτούσιος στον Δίωνα. 'ὑπεξυρημένον > ὑποξυράω ἢ -εω ξυρίζω επιλεκτικά με σκοπό τον καλλωπισμό της κόμης του γενιού'. Εδώ ο παρακείμενος της μέσης φωνής. Επειδή στον στχ. αυτόν έχει γίνει αναφορά στην κόμη του 'στρατηγού' (βοστρύχοισι), η μτχ. που ακολουθεί (ὑπεξυρημένον) συνδεδεμένη με τον 'οὐδέ' δεν μπορεί πάλι να αναφέρεται στην 'κόμη', αλλά πλέον στο 'επιλεκτικό' ξύρισμα του γενιού.

ἀλλά μοι σμικρός τις εἴη καὶ περὶ κνήμας ἰδεῖν: ὅλος ο 3^{ος} στχ. απαντά στον Ερωτιανό αυτούσιος. 'μοι' δοτική ηθική. 'σμικρός': 'μικρόσωμος, κοντός'. 'εἴη': ευχετική ευκτική. 'καί': ενώνει το επίθετο 'σμικρός' με το επίθετο του επόμενου στχ. 'ροϊκός'. 'περὶ κνήμας': συντάσσεται με το επίθετο 'ροϊκός'. 'ἰδεῖν': συμπερασματικό απαρέμφατο.

ροϊκός, ἀσφαλῶς βεβηκώς ποσσὶ, καρδίας πλέως: ο 4^{ος} στχ. είναι το αποτέλεσμα της επιλεκτικής επιλογής από τους εκδότες των λέξεων που δίνουν όλα τα testimonia. 'ροϊκός': υπάρχει διαφορά ανάμεσα στο επίθετο 'ροϊκός' και στο 'ραϊβός'. Σύμφωνα με τον Πολυδεύκη το 'ραϊβός' σημαίνει τον άνθρωπο του οποίου οι κνήμες κλίνουν προς το εσωτερικό, ενώ το επίθετο 'ροϊκός' σημαίνει εκείνον του οποίου οι κνήμες κλίνουν προς τα έξω. Με δεδομένο ότι είναι πιο σύνηθες το δεύτερο από το πρώτο, γι' αυτό προτιμήθηκε το επίθετο 'ροϊκός'. Όσον αφορά τώρα την επιλογή μεταξύ αιτιατικής πληθυντικού και ονομαστικής ενικού, δεκτή έγινε η ονομαστική για να ανταποκριθεί ως κατηγορούμενο με το επίθετο 'σμικρός' με την συνδετικότητα του 'καί'.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Η κριτική που ασκείται στους 'τύπους' των δυο στρατηγών ξεκινά με την σύγκριση του ύψους των (μέγαν,1 ~ σμικρός,3). Συνεχίζεται με την σύγκριση του βηματισμού του πρώτου (διαπεπλιγμένον, 1) με τα στραβά πόδια του δεύτερου (περὶ κνήμας...ροϊκός,3/4). Μέχρι στιγμής η σύγκριση μεταξύ τους γίνεται επί τη βάσει της εμφανίσεώς τους και του εν γένει παρουσιαστικού τους. Στην συνέχεια όμως η σύγκριση θα αλλάξει χαρακτηριστικά: ο πρώτος τύπος στρατηγού θα συνεχίσει να κρίνεται με βάση την εξωτερική του εικόνα (βοστρύχοισι γαῦρον, ὑπεξυρημένον,2), ενώ η κριτική στον δεύτερο θα περάσει σε εσωτερικά γνωρίσματα χαρακτήρα και προσωπικότητας. Είναι φανερό ότι τα εξωτερικά γνωρίσματα του πρώτου όσο εντυπωσιακά κι αν είναι, δεν έχουν καμία αποτελεσματικότητα στην μάχη, ενώ αντιθέτως τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του δεύτερου είναι εκείνα που προσδίδουν κύρος στο έργο του.

Η σύνταξη του λόγου έρχεται να τονίσει τις διαφορές μεταξύ τους: ο εντυπωσιακός στην εμφάνιση – αλλά αναποτελεσματικός στην μάχη – τύπος στρατηγού παρουσιάζει τα γνωρίσματά του με την συνδεσμολογία των συνεχών αρνήσεων (οὐ...οὐδὲ...οὐδὲ...οὐδ'). Η παρουσία του 'ἀλλά,3' με τον οποίον περνάμε στον δεύτερο τύπο στρατηγού, τονίζει την αντίθεση μεταξύ τους. Επίσης τα δυο πρώτα γνωρίσματα του δεύτερου στρατηγού συνδέονται με τον 'καί', ενώ τα άλλα δυο (ἀσφαλῶς βεβηκώς...καρδίας πλέως,4) ενώνονται και μεταξύ τους και με τα δύο προηγούμενα με ένα ασύνδετο σχήμα, για να φανεί έτσι ότι όλα αυτά αποτελούν μια ενιαία σύνθεση προσωπικότητας με στοιχεία αδιαχώριστα μεταξύ τους. Επίσης αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ενώ καθένας εκ των δυο τύπων στρατηγού έχει από τέσσερα γνωρίσματα, στον πρώτο τύπο στρατηγού τα τρία δίνονται μονολεκτικά (μέγαν,1· διαπεπλιγμένον,1· ὑπεξυρημένον,2) και μόνο ένα με δυο λέξεις (βοστρύχοισι γαῦρον,2). Αντιθέτως τα γνωρίσματα του δεύτερου τύπου δίνονται με μόνο το ένα να είναι μονολεκτικό (σμικρός,4), ενώ τα άλλα τρία με περισσότερες λέξεις.

Η αλλαγή που έχει επέλθει στην κοινωνία της αρχαϊκής εποχής όπου ζει ο Αρχίλοχος, σε σχέση με εκείνα που ίσχυαν ένα αιώνα πριν, στην Ομηρική εποχή, φαίνεται ξεκάθαρα σ' αυτούς τους τέσσερεις στχχ. Ενώ στον Αρχίλοχο τα κριτήρια του ικανού στρατηγού βρίσκονται στο εσωτερικό της ψυχής του, στον Όμηρο τα κριτήρια αυτά βρίσκονται και εκεί, αλλά και στην εξωτερική εμφάνιση. Στον 'Κατάλογο νεῶν' στην περίπτωση του Νιρέα προτάσσεται το κάλλος της εξωτερικής τους εμφανίσεως, η εντυπωσιακή κορμοστασιά του

(κάλλιστος ἀνὴρ, Β,673). Όμως επειδή υπάρχει και πανέμορφη εικόνα του Αχιλλέα, ο Νιρέας έρχεται δεύτερος μετά από εκείνον (μετὰ ἀμύμονα Πηλείωνα, Β,674). Το γεγονός ότι ο Νιρέας δεν είχε εμπειρία πολέμου παρουσιάζεται ως ένα δευτερεύον χαρακτηριστικό (ἀλλ' ἄλαπαδνὸς ἔην, Β,675). Βέβαια σε καμία περίπτωση η Ομηρική κοινωνία δεν αξιολογούσε περισσότερο την 'εικόνα' από την 'ουσία'. Κι αν σε κάποια περίπτωση ο ποιητής αναγκάζεται να τονίσει την άσχημη 'εικόνα' του πολεμιστή, αυτή θα συνδυάζεται με την αντίστοιχη επίσης άσχημη εσωτερική· για παράδειγμα ο Θερσίτης είναι 'άσχημος' και εξωτερικά και εσωτερικά (Β,213/19). Το ιδανικό στην Ομηρική κοινωνία είναι ο συνδυασμός καλής και εξωτερικής και εξωτερικής εικόνας. Κι αν συμβεί να υπερτερεί κάποιος μόνο στα εξωτερικά χαρακτηριστικά με τα εσωτερικά του να είναι μηδενικά, τότε η συνολική αξιολόγηση είναι πλήρως αρνητική· έτσι αρνητικά κρίνει ο Τυρταίος τον άντρα εκείνον που ενώ έχει σωματική δύναμη (Κυκλώπων μὲν ἔχοι μέγεθός τε βίην τε, fr.12,3), ενώ είναι ταχύτερος από τον άνεμο (νικῶν δὲ...Βορέην, 12,4), ενώ είναι ωραιότερος από τον Τιθωνό (Τιθωνοῖο... χαριέστερος, 12,5), πλουσιότερος από τον Μίδα και Κινύρα (πλουτοίη δὲ Μίδες καὶ Κινύρεω μάλιον, 12,6), σπουδαιότερος άρχοντας από τον Πέλοπα (Πέλοπος βασιλεύτερος εἴη, 12,7), ομιλητικός σαν τον Άδραστο (γλῶσσαν δ' Ἀδρήστου μιλιχόγηρυν ἔχοι, 12,8), και δοξασμένος (πᾶσαν ἔχοι δόξαν, 12,9), παρ' όλα αυτά δεν έχει την γενναιότητα την ώρα της μάχης (πλὴν θούριδος ἀλκὴν, 12,9).

Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στον Τυρταίο και στον Αρχίλοχο· ο Τυρταίος δεν επικρίνει αυτά τα επτά εξωτερικά γνωρίσματα του άνδρα της εποχής του, αλλά τα θεωρεί κατώτερα σε σχέση την 'θούριδος ἀλκὴν'. Αντιθέτως ο Αρχίλοχος είναι ξεκάθαρος στο θέμα αυτό· τα εξωτερικά χαρακτηριστικά δεν έχουν καμία απολύτως αξία, εμπρός στα εσωτερικά χαρακτηριστικά του ικανού στρατηγού.